

комплексной программы психолого-педагогического сопровождения студентов вузов, которая предусматривает проведение организационно-методической, научно-исследовательской, диагностической, профилактической, развивающей, консультативной и коррекционной работы.

Ключевые слова: педагогический, психологический и психолого-педагогическое сопровождение, принципы педагогики и психологии, профессиональное развитие студентов.

Ponomarenko A.A.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASSISTANCE OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT
OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article is substantiated the advisability of psychological and pedagogical assistance as one of the types of educational technology to provide quality of professional development of the students of higher educational establishments. The main causes of destructive professional and personal changes, including the adaptation of students, lack of activation of autonomy of students, unformed students' readiness for professional activity are defined. Summarized existing information about pedagogical assistance as the scientific and practical phenomenon. The basic theoretical aspects of the notions «psychological assistance», «pedagogical assistance» «psychological and pedagogical assistance» are disclosed and the views of scientists to the interpretation of the essence of the above categories are highlighted. Emphasized the need to develop an integral and complex program of psychological and pedagogical assistance of students of higher educational establishments, that involves the organizational and methodical, scientific-research, diagnostic, preventive, developing, consultative and corrective works. The necessity of creating psychological services in the higher educational establishments, that will carry out psychological and pedagogical assistance for the development and preservation of the health of each student, will provide the necessary assistance for adaptation in integrated learning environments will plan their work with current trends in higher education, is substantiated.

Key words: pedagogical, psychological and psychological and pedagogical assistance, the principles of pedagogy and psychology, professional development of students.

УДК 378.147

Саєнко Н.В.*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО САМОПРОЕКТУВАННЯ
ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто поняття самопроекткування і самоактуалізації особистості майбутнього фахівця, виявлено взаємозв'язок між ними. Схарактеризовано умови та технологічний комплекс, що забезпечують готовність до самопроекткування. Підкреслено значення таких якостей майбутнього фахівця, як автономність, самостійність, здібність до саморозвитку. Простежено зв'язок самореалізації і самоактуалізації з акмеологічним підходом, провідною ідеєю якого є досягнення особистістю досконалості. Зауважено на формуванні такої якості особистості, як інтрагенна активність. Визначено шляхи підготовки студентів до особистісної професійної самоактуалізації за допомогою самопроекткування.

Ключові слова: самопроекткування, майбутній фахівець, готовність, особистісний професійний розвиток, самоактуалізація, саморозвиток, самореалізація.

Сучасні публікації часто починаються з розміркувань про те, що сьогодні суспільству потрібні активні ініціативні люди, самостійні, творчі фахівці, здатні постійно удосконалювати свої особистісні та ділові якості. Саме вони можуть адекватно виконувати свої функції, відрізняються високою сприйнятливістю, соціально-

* Саєнко Н.В.*

професійною допитливістю, готовністю до швидкого оновлення знань, розширення арсеналу навичок і умінь, успішно вирішують проблеми своєї професійної й особистісної самореалізації. З цим не можна не погодитися, як і з тим, що ці якості властиві людям, які самоактуалізуються.

Середовищем розвитку особистості окрім сім'ї традиційно вважається заклад освіти, тому перед вищою школою стоїть завдання сприяння особистісному професійному становленню майбутнього фахівця. Вирішення цього завдання передбачає модернізацію освітнього процесу у ВНЗ, переорієнтацію його на формування фахівця, який має творчий потенціал, прагне до професійного самовдосконалення, усвідомлює свої можливості, тобто здатного до самопроектування своєї професійної діяльності. Такий підхід змінює позиції того, хто навчається, в координатах освіти – перетворює його з об'єкта навчання і виховання на суб'єкт, який формує себе сам.

Аналіз літературних джерел свідчить, що вчених-філософів цікавить соціокультурний та особистісний суб'єктний аспект самовдосконалення (Т. Глазерман, Л. Ігнатовський, В. Кисельов); психологами виявлено природу, джерела і механізми самовдосконалення (О. Бодальов, Є. Сапогова, О. Соловійов,); педагогами розкрито функції, структуру, педагогічний інструментарій формування готовності до самовдосконалення (Л. Волович, М. Рожков, Л. Рувинський, Н. Таланчук).

У педагогічній науці функції саморозвитку, самовиховання, саморегуляції визначаються як найважливіші в діяльності фахівця будь-якого профілю (В. Загвязинський, О. Кірсанов, Н. Кузьміна, Л. Рувинський, В. Сластьонін, Н. Таланчук та ін.); В. Безрукова, О. Кірсанов, Є. Сапогова, Ю. Тюнников розглядають здатність особистості до самопроектування як найважливішу умову самовдосконалення. Проте сьогодні існує суперечність між потребою студентів в оволодінні вміннями самопроектування свого особистісного професійного розвитку, що дозволяють вибудовувати індивідуальну траєкторію зростання кожного студента, і недостатнім рівнем наукових знань про необхідні педагогічні умови забезпечення цього процесу.

Мета статті – виявити взаємозв'язок між самоактуалізацією і самопроектуванням особистості майбутнього фахівця, визначити шляхи підготовки студентів до самоактуалізації в подальшому професійному та особистому житті за допомогою самопроектування.

Для виявлення такого взаємозв'язку проаналізуємо обидва поняття окремо, починаючи з самопроектування, оскільки саме воно є передумовою самоактуалізації.

Термін *проектування* розуміють як процес створення прообразу передбачуваного або можливого об'єкта, стану; специфічну діяльність, результатом якої є науково-теоретичне і практично обґрунтоване визначення варіантів прогнозованого і планового розвитку нових процесів і явищ. Проектування – складова управління, яка дозволяє забезпечити керованість і регульованість певного процесу [8, с. 63-64].

Залежно від об'єкта виділяють соціальне проектування (створення моделей громадських явищ, соціальних інститутів, нових форм соціального устрою і громадського життя, розробку систем управління, законів тощо); педагогічне (створення моделей і образів ідеальної людини у межах етичних і педагогічних систем, самопроектування особистістю свого розвитку); інженерне (проектування «другої природи» з матеріалу «першої») та ін. Самопроектування особистістю свого розвитку є одним із видів психолого-педагогічного проектування, а підготовка особистості до самопроектування стає актуальним завданням сучасної школи.

А. Асмолов, В. Клейман, О. Леонтьєв, А. Щасливцев розглядають самопроектування як спосіб культурного самовизначення, як існуючу природу людини, що виражається в її «здатності будувати саму себе, а отже постійно змінювати зміст відповіді на питання про її власну суть» (О. Леонтьєв).

А. Попов визначає поняття самопроекування як процес діяльнісного засвоєння і привласнення схем і норм власної організації. Автор вважає, що специфіка умов взаємодії в педагогічних системах полягає в наданні можливостей реалізації в різних культурних сферах, тобто в наданні можливостей формування «здатності будувати самого себе» як культурної істоти. У цих умовах освоєння культурних сенсів відбувається у формі включення людини в процеси і ситуації культурно-історичного становлення і функціонування ідей та ідеалів, їх діяльнісного засвоєння і привласнення як схем і норм власної організації (самопроекування). І цей процес становлення індивідуальної свідомості за допомогою інтеріоризації способів самоорганізації є базовим [7].

У теперішній час самопроекування особистості стає концептуальною ідеєю нової педагогічної парадигми. І. Казаков розглядає його як один із видів соціально-педагогічного проектування, як процес самобудівництва, самовироблення, засвоєння і привласнення схем і норм самоорганізації.

Найбільш ефективним способом прогнозування майбутніми фахівцями свого особистісного і професійного розвитку є самопроекування як індивідуальна діяльність студентів, що спрямована на побудову власної траєкторії навчання на основі рефлексії особистісних якостей і персональних досягнень і має ознаки проблемної самоідентифікації, структурно-логічної впорядкованості, ієрархічності, об'єктності, контекстності, перспективності [4].

У практиці ВНЗ умови і передумови для цілеспрямованої організації процесу навчання студентів самопроекування особистісно-професійного саморозвитку не використовуються повною мірою. Це пояснюється недостатнім рівнем організації та забезпечення самоосвіти і самовиховання, відсутністю необхідних методичних засобів, що сприяють ефективному навчанню студентів діяльності з самопроекування. Звідси виникають завдання визначення змісту, структури і логіки самопроекування особистісного професійного саморозвитку; виявлення й експериментальне обґрунтування педагогічних умов для ефективного навчання студентів самопроекуванню своєї майбутньої діяльності; розробка та апробація технології навчання студентів самопроекуванню особистісно-професійного саморозвитку.

Ю. Тюнников вказує на необхідність розробки цілого комплексу педагогічних технологій самопроекування різної функціональної спрямованості (технологія особистого успіху, технологія самопроекування комунікативної компетентності, технологія самопроекування професійної культури тощо). Він розуміє їх як технології «індивідуальної дії», «оснащені спеціальним психолого-педагогічним інструментарієм програми особистісного і професійного саморозвитку тих, хто навчається, в яких центруючою основою слугують проектно задані види діяльності, здатності, якості особистості» [11, с. 100].

Технологічний комплекс передбачає створення умов, що забезпечують самореалізацію майбутнього фахівця засобами різних дисциплін; розробку інструментарію вивчення і відстеження рівня сформованості професійних умінь; формування прагнення забезпечити розвиток особистості кожного студента; складання індивідуальних програм і можливість індивідуальної самореалізації через творчі завдання на всіх етапах навчання; реалізацію дослідницького компонента діяльності студентів; формування в майбутнього фахівця умінь аналізувати й оцінювати свою діяльність і здійснювати її коригування, тобто навчання прогнозування; навчання самоаналізу; стимулювання науково-практичної творчості студентів у навчальний і позанавчальний час і під час самостійної роботи; розвиток саморефлексії, уміння планувати свою діяльність, самостійно приймати рішення, розвивати волю і цілеспрямованість.

Умовами, що забезпечують успішне самопроекування, є гуманізація стосунків, пріоритет педагогіки співпраці, діалогічність, орієнтація на успіх, використання

різноманітних методів і прийомів – проблемно-пошукових, комунікативних, імітаційно-ігрових, проектно-дослідницьких, що сприяють розвитку індивідуальності студентів, формуванню їх здібностей до самопізнання і самоосвіти з урахуванням індивідуального темпу і стилю навчання.

Сучасне життя настільки динамічне, що не можливо передбачити, якою діяльністю людині доведеться займатися через рік, п'ять або десять років. Тільки постійно розвиваючись і тренуючи самоосвітою свій інтелект, сучасна людина здатна ефективно інтегруватися в культурне і соціальне середовище та усвідомлювати своє місце у світі.

Є відоме висловлювання Генрі Форда про те, що він міг би знищити всіх своїх конкурентів, якби зумів упроводити в їх корпорації якомога більше вузьких фахівців. Талановитий бізнесмен прекрасно розумів важливу річ: навіть відмінний професіонал, який не займається самоосвітою, не розширює постійно свій світогляд, не здатний думати творчо і відповідати вимогам часу.

Це означає, що відповідальність за вдосконалення професійних знань, умінь і навичок несуть не тільки заклади освітньої системи держави, але і сам фахівець, а тому він повинен володіти широким спектром умінь і навичок самоосвіти.

Навчання, як і виховання, служить основному завданню оптимального розвитку самостійності мислення студента, не даючи йому готових рішень, учить його уміння самостійно виробляти, здобувати нові знання. Ще Конфуцій закликав учнів уникати найлегшого шляху – наслідування педагога – і йти найблагороднішим шляхом – через розмірковування.

Як писав Дістервег, розвиток і освіта жодній людині не можуть бути передані, кожний, хто бажає до них долучитися, повинен досягти цього власною діяльністю, власними силами, а кінцева мета будь-якого виховання – виховання самостійності за допомогою самодіяльності [9].

Ідея неперервності освіти не є новою. Ще 1808 року в романі-притчі Гьоте устами свого персонажу фіксує цю проблему: «Усе ж таки погано, що зараз нічому не можна навчитися на все життя. Наші предки використовували знання, отримані в юності, ми ж вимушені перенавчатися кожні п'ять років, якщо ми не хочемо зовсім відстати від моди» [3, с. 247].

Однак учитися все життя в навчальному закладі неможливо. Д. Писарев свого часу помітив: «Хто дорожить життям думки, той знає дуже добре, що справжня освіта є тільки самоосвіта і що вона розпочинається тільки з тієї хвилини, коли людина, попросившись назавжди з усіма школами, стає повною господаркою свого часу і своїх занять» [6, с. 127].

Тому найважливішим показником сформованості особистості майбутнього фахівця вважаємо його автономність, самостійність, здатність до саморозвитку та самореалізації, а одним із важливіших завдань ВНЗ – стимулювати розвиток цих здібностей.

Самопроекування – це прагнення людини до вдосконалення свого особистісного «Я». Кожен прагне до реалізації свого потенціалу, до наближення свого Я-реального до Я-ідеального. Реалізація власного потенціалу неможлива без усвідомлення свого «Я», знання себе в усьому різноманітті, виявлення сильних і слабких рис, визначення галузей для саморозвитку.

Таким чином, самопроекування – це процес виявлення можливих варіантів поєднання засобів, цілей, просторово-часових параметрів діяльності з метою пошуку найбільш прийняттого, оптимального варіанту для особистості. Результатом самопроекування є різні проекти майбутньої діяльності, різні моделі Я-ідеального [1].

Концепція самореалізації та самоактуалізації особистості лежить в основі акмеологічного підходу, провідною ідеєю якого є ідея досягнення ідеалу досконалості.

Ідеалом розвитку особистості є акме (від гр. axis – «вістря»), що означає вищий ступінь будь-чого. Є. Богданов, З. Тюмасева, Н. Щербак [10, с. 18] визначають акме як феномен досягнення людиною вершини власного розвитку або вдосконалення діяльності людиною (видом, індивідом, суб'єктом діяльності, особистістю, індивідуальністю).

Ідея розвитку особистості є провідною в акмеології. Акмеологічний характер розвитку як процесу полягає в тому, що відбувається перехід від одного якісного стану особистості до іншого, вищого, а суттєві ознаки поняття «розвиватися» розкривають його зв'язок із самореалізацією, бажанням ставати розумово, духовно вищим, кращим, досконалішим, підійматися на вищий щабель, досягати більш високого рівня в будь-чому.

Самоактуалізація (від лат. actualis – «дійсний, справжній») – це прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей. У деяких напрямках сучасної західної психології самоактуалізація висувається на роль головного мотиваційного чинника. Справжня самоактуалізація припускає наявність сприятливих соціально-історичних умов.

Проблематику самоактуалізації активно розробляв А. Маслоу. Він вважав, що самоактуалізація є найвищою потребою людини відповідно до «піраміди потреб» [5].

О. Бодальов вважає, що готувати людину до самореалізації потрібно в юнацькому віці. Необхідною умовою для досягнення людиною акме в галузі професійної праці є цілеспрямований розвиток такої якості, як інтрагенна активність, коли вона не зникає бездумно наслідувати формулу «роби як я», яку впроваджують в неї особливо авторитетні люди, а за рахунок постійної активної роботи свого внутрішнього світу прагне до самостійно виношених, а іноді й вистражданих рішень і дій, до їх обов'язкового здійснення.

За спостереженнями вченого, для багатьох студентів до моменту вступу до ВНЗ є характерним саме низький рівень розвитку інтрагенної активності. І тут для педагогіки і вікової акмеології виявляється очевидно велике поле для творчих пошуків, конструктивних знахідок і їх впровадження в практику роботи освітніх закладів.

Інтрагенна активність того, хто навчається, має бути сформована і проявлятися у нього не як локальна якість, а як інтегральна властивість, що дає про себе знати при ухваленні рішень з приводу проблем, що виникають в усіх сферах його буття. І тоді вибудована в його свідомості і самосвідомості лінія життя буде протяжнішою і, зрозуміло, змістовніше наповненою [2].

Якщо уявляти життя як процес здійснення вибору, то самоактуалізація означає в кожному виборі вирішення на користь зростання, вважає А. Маслоу. Актуалізуватися – означає стати реальним, існувати фактично, а не тільки в потенції. Говорячи словами вченого, люди мають бути тими, ким вони можуть бути. Вони мають бути вірні своїй природі.

Самоактуалізація не обов'язково повинна набувати форми творчих зусиль, що виражаються у створенні витворів мистецтва. Батько, спортсмен, студент, викладач або робітник у верстата – усі можуть актуалізувати свій потенціал, виконуючи якнайкраще те, що вони роблять; специфічні форми самоактуалізації є різноманітними. Саме на цьому вищому рівні ієрархії потреб люди найсильніше відрізняються одне від одного.

Самоактуалізація, на жаль, не часте явище. А. Маслоу зробив припущення, що більшість людей, якщо не всі, потребують внутрішнього вдосконалення і шукають його. Власні дослідження привели вченого до висновку, що спонукання до реалізації наших потенціалів – природне і необхідне. Та все ж тільки деякі – як правило, обдаровані – люди досягають її (менше ніж 1 % від усього населення, за оцінкою Маслоу). Частково це пояснюється тим, що багато людей просто не бачать свого

потенціалу; вони і не знають про його існування, і не розуміють користі самовдосконалення. Ось чому такою актуальною стає розробка механізмів самопроекування.

Отже, показник справжньої самостійності майбутнього фахівця – це високий рівень розвитку його особистості, що виявляється в здатності ставити перед собою цілі, знаходити способи їх реалізації шляхом самоосвіти, самовиховання і самоактуалізації. Він може бути досягнутий шляхом самопроекування особистісного і професійного саморозвитку майбутнього фахівця, що передбачає використання комплексу технологій, спрямованих на формування здібностей студентів до самопізнання і самоосвіти, а також за рахунок створення умов, які сприяють подальшому саморозвитку і самоактуалізації майбутніх фахівців. Ці питання можуть бути більш детально досліджені в подальших наукових розвідках.

Література:

1. Белова Н. В. Самопроектирование как фактор становления личности будущего инженера : [монография] / Н. В. Белова. – ДГТУ, 2008. – 137 с.
2. Бодалев А. А. Как становятся великими и выдающимися? / А. А. Бодалев, Л. А. Рудкевич. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2003. – 287 с.
3. Гете И. В. Собрание починений : [в 10 т.] / Гете И. В. ; пер. с нем. ; под общ. ред. А. Аникста и Н. Вильмонта. – М. : Худож. лит., 1975. – Т. 6. – 478 с.
4. Казаков И. С. «Самопроектирование» – анализ понятия / Казаков И. С. // Известия Сочинского государственного университета. – 2011. – № 2. – С. 130–133.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 352 с. – (Серия «Мастера психологии»).
6. Писарев Д. И. Сочинения : [в 4 т.] / Писарев Д. И. – Т. 3. – М. : Гослитиздат, 1956. – 570 с.
7. Попов А. А. Педагогика и тьюторство в пространстве трансцендентальной реальности (обоснование места возникновения открытого образования) / А. А. Попов // Педагогика самоопределения и проблемный поиск свободы. – Барнаул : Изд-во АКИПКРО, 1997. – С. 42–67.
8. Психология затрудненного общения : [учеб. пособ.] / Лабунская В. А., Менджеричка Ю. А., Бреус Е. Д. – Москва : Академия, 2001. – 288 с.
9. Сенько Ю. В. Педагогический процесс как гуманитарный феномен / Ю. В. Сенько // Педагогика. – 2002. – № 1. – С. 11–17.
10. Тюмасева З. И. Словарь-справочник современного общего образования: акмеологические, валеологические и экологические тайны / Тюмасева З. И., Богданов Е. Н., Щербак Н. П. – СПб. : Питер, 2004. – 464 с.
11. Тюнников Ю. С. Социокультурное и педагогическое проектирование: проблемы взаимодействия / Тюнников Ю. С. // Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки. – 2000. – № 1. – С. 100–105.

Саенко Н.В.

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ К САМОПРОЕКТИРОВАНИЮ ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрены понятия самопроектирования и самоактуализации личности будущего специалиста, выявлена связь между ними. Охарактеризованы условия и технологический комплекс, которые обеспечивают готовность к самопроектированию. Подчеркнуто значение таких качеств специалиста, как автономность, самостоятельность, способность к саморазвитию. Прослежена связь самореализации и самоактуализации с акмеологическим подходом, основной идеей которого является достижение личностью совершенства. Уделено внимание такому качеству личности, как интрагенная активность. Указаны способы подготовки студентов к самоактуализации с помощью самопроектирования.

Ключевые слова: самопроектирование, будущий специалист, готовность, личностное профессиональное развитие, самоактуализация, саморазвитие, самореализация.

Sayenko N.V.

FORMING THE STUDENTS' READINESS TO SELF-PROJECTING OF PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT

The concepts self-projecting and self-actualization of the future specialist's personality are considered in the article, the connection between these concepts is established. It is emphasized that the personality's self-projecting is becoming the concept idea of a new pedagogical paradigm, it is regarded as a process of self-development, self-organization, self-identification. As a result of self-projecting various projects of the person's future activity can be developed. The conditions and the technological complex which ensure readiness to self-projecting are characterized. They include humanization of relations between all participants of the educational process, the use of various methods that take into account the student's individuality and help him to reveal his abilities. Stimulating the development of individual abilities is considered a primary task of the educational establishment. The importance of such qualities of the future specialist as autonomy, ability to self-guided work and self-development is underlined, as well as the idea of continuous education during the whole life. The link of self-realization and self-actualization with the acmeological approach with its idea of attaining perfection by the person is traced. Such quality of the personality as intragenic activity is paid attention to. It should be formed and displayed not as a local ability, but as an integral quality that is revealed while taking important decision in various spheres of personal and professional life. The ways of preparing students for self-actualization in the future with the help of self-projecting are pointed out.

Key words: self-projecting, future specialist, readiness, personal and professional development, self-actualization, self-development, self-realization.

УДК 370.7

Дубровіна І.В.*

ВИМОГИ ДО ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ САМООСВІТИ

У статті здійснено огляд вимог до індивідуальності вчителя як психолого-педагогічної передумови підвищення ефективності професійної самоосвітньої діяльності, побудовано структуру ефективної самоосвітньої діяльності сучасного вчителя. Розглянуто самоосвітню діяльність педагога як аспект духовного розвитку особистості, складову самовдосконалення. Здійснено ретроспективний аналіз педагогічних концепцій самоосвіти учителів, виділено пріоритетні інтегральні якості індивідуальності учителя, що змінювалися в умовах розвитку педагогічної науки. Створено класифікацію складових ефективної самоосвітньої діяльності сучасного вчителя.

Ключові слова: освітні стандарти, самоосвіта, індивідуальність, самопізнання, самовдосконалення, самонавчання, вимоги, вчитель, творчість, індивідуальність.

Основною метою державної політики в галузі освіти проголошено створення умов для розвитку кожного громадянина: «...ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє. Сучасний ринок праці вимагає від індивідуальності не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян» [6, с. 3]. Необхідність підтримання конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає направленості спеціаліста на самоосвітню діяльність протягом життя [8]. Класифікація вимог до індивідуальності педагога в контексті самоосвіти у вітчизняній педагогіці розглядається як передовий засіб самовдосконалення людини.

Так, В. Кремень зазначає, що: «...найпріоритетнішими сферами XXI ст. стають наука (як сфера, що продукує нові знання) та освіта (сфера, що олюднює знання та насамперед забезпечує індивідуальний розвиток людини...)» [155, с. 6]. Отже,

* Дубровіна І.В.*